

СТАНОВИЩЕ

изготвено от проф. дпсн **ЙОАНА ДИМИТРОВА ЯНКУЛОВА**
СУ „Св. Климент Охридски”, Философски факултет, специалност Психология

ОТНОСНО: рецензиране на дисертационен труд на тема *„Бърнаут, емоционална интелигентност и копинг-стратегии при учители“* във връзка с публична защита за присъждане на ОНС „Доктор“

Област на висше образование - 3. Социални, стопански и правни науки
Професионално направление - 3.2. Психология
Научна специалност - Педагогическа и възрастова психология

Автор на дисертационния труд - **КРИСТИНА КОСТАДИНОВА СТОЯНОВА**, докторант (редовна форма на обучение) към Катедра „Психология“, Философски факултет, ЮЗУ „Неофит Рилски“, гр. Благоевград

I. Документи по обявения конкурс

Това становище е изготвено съобразно заповед № 536/ 06.03.2020 г. на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“. За участие в конкурса са приложени документи, които са в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за прилагането му и Вътрешните правила за развитието на академичния състав в ЮЗУ „Неофит Рилски“. На страниците на автореферата, който адекватно отразява съдържанието на дисертационния труд, е представен списък с публикации по темата му, като общият им брой е 11, а самостоятелно подготвените от Стоянова са 8, като 3 от тях са на английски език.

II. Описание и съдържателен анализ на дисертационния труд, критични бележки

Отдавна е известно, че учителската професия се съпътства от огромен разход на психична енергия, голямо емоционално натоварване и висока отговорност, които неизменно водят до повишени равнища на професионално прегаряне. Въпреки тези трудности, учителите често демонстрират способността си да се поставят на мястото на другия, да проявяват съчувствие и да оказват нужната помощ и подкрепа. Именно връзката между бърнаута, емоционалната интелигентност и прилаганите от учителите копинг-стратегии са тема на настоящия дисертационен труд. В структурно-техническо отношение той е разгърнат в обем от 208 стр.+46 стр. приложения. Целият текст е

изписан с големина на буквите 14, а не 12, каквито са изискванията, като по този начин е придаден един допълнителен и ненужен обем. Самостоятелно обособени са увод, глава първа, определена като теоретична постановка на проблема, глава втора, означена като изследователска програма, както и глава трета, представяща анализа на получените резултати. Има също така изводи и препоръки за практиката, приноси, публикации по темата на дисертацията, литература и 6 различни приложения. По отношение на литературата трябва да се посочи, че са използвани 65 заглавия на кирилица (57/ на български, 8/ на руски език), 155 на латиница (150/ на английски език, 5/ на други езици – 2/ на немски, 2/ на испански, 1/ на полски) или общо 220, като повечето от тях са публикувани през последните 20 години. Тази богата библиография свидетелства за усърдието на докторантката да намери актуална научна информация, а така също и за отличната ѝ професионална ориентация и умения за адекватен подбор на заглавията, кореспондиращи в най-голяма степен с темата на дисертацията.

В съдържателно отношение могат да се посочат следните особености на дисертационния труд. По отношение на първа глава смятам, че предложеното от Стоянова заглавие – „*Теоретична постановка на проблема*“ звучи твърде общо и няма информативна стойност. В тази връзка препоръчвам да се предложи конкретно научно заглавие, отразяващо по-точно същността на представената вътре научна информация. Второ, в първа глава на едно място, а не поотделно (както аз бих препоръчала), са научно осветлени три заявени в заглавието и емпирично изследвани по-нататък феномени. Става дума за: същност, етиология, диференциални характеристики на бърнаута и връзката му с психологичните типове, модели на емоционалната интелигентност, стратегии за справяне със стреса и връзката на тези явления с бърнаута. Изключително интересно от научна гледна точка е вплитането на идеята за салутогенезата, благодарение на която се разкрива не само философската и психосоматичната, но и духовната перспектива при изучаването, насърчаването и грижата за психичното здраве на човека. Трето, макар че заглавието на първа глава е „*Теоретична постановка на проблема*“ и там са представени множество научни теории и възгледи, накрая не е обособена единна теоретична постановка на проведените емпирични изследвания, които по дефиниция трябва да изхождат от нея. А това е възлов момент при създаването на ясна и прецизна методология и същевременно е гарант за успешно осъществяване на всяко научно изследване. Четвърто, научният стил на изложението е ясен, разбираем, логически последователен, отличаващ се с добра научна информираност и проявяващ се на основата на добре развитите аналитични и научноизследователски умения на авторката. На места има

правописни и пунктуационни грешки, които трябва да се избягват в научен текст, където се цели по-голяма прецизност.

Във втора глава се открива информация относно изследователската програма. Прави впечатление, че малко схематично е представена целта, като не са посочени конкретни научни факти, даващи основание на авторката да я формулира по този начин. По отношение на участниците в изследването се вижда, че преобладаващата част от тях са жени, което означава, че на основата на получените резултати, могат да се очертаят закономерности, засягащи най-вече учителките. Във връзка със задачите на изследването смятам, че 1, 2 и 3 от „изследователските задачи“ (стр. 114) се отнасят по-скоро към „организационните задачи“. По отношение на 4 и 5 изследователска задача, смятам, че наименованието им „Изследване на...“ е твърде общо и затова препоръчвам по-конкретно да се формулира всяка една от тях. Относно формулировките на хипотезите считам, че те звучат по-скоро като констатации, а не като работни хипотези. Във всяка хипотеза трябва ясно да се посочи въз основа на какво се допуска съществуването или проявата на нещо друго, което е от важен изследователски интерес.

За постигането на водещата цел са използвани четири научноизследователски инструмента, като единият от тях е разработен от български изследователи (Величков, Радославова), два са адаптирани за български условия (въпросник за оценка на бърнаут, тест за емоционална интелигентност), а по отношение на четвъртия (въпросник за копинг-стратегии) е използвана руска адаптация, специално апробирана за българските изследвани лица. Смятам също така, че именно във втора глава трябва да бъде описан и демографският профил на изследваните лица, а не както това е направено в рамките на трета глава.

За целите на статистико-математическата обработка на събраните сурови данни е приложено многообразие от научни методи като дескриптивна статистика, проверка на вътрешната консистентност на отделните скали, корелационен анализ по Пийърсън, дисперсионни анализи (еднофакторен и непараметричен), Т-тест за независими извадки, Ман-Уитни тест, линеен регресионен анализ.

В трета глава е публикуван богат емпиричен материал, който е адекватно обработен по статистико-математически път, внимателно е анализиран в научно отношение, добре е онагледен с подходящи таблици и фигури, като всичко това е направено по силата на безспорните научноизследователски компетенции на Стоянова. По-конкретно са извършени следните процедури. Направена е описателна статистика, проучена е вътрешната консистентност на отделните скали, анализирани са равнищата

на бърнаут, емоционална интелигентност, копинг-стратегии и възприятия относно професионалната среда. Поотделно и последователно са регистрирани силата и посоката на корелационните взаимовръзки между бърнаут от една страна, а от друга съответно емоционална интелигентност, копинг-стратегии, оценки на професионалната среда. Проследена е също така взаимовръзката между емоционалната интелигентност и копинг-стратегии, между нея и оценките на професионалната среда, както и между копинг-стратегии и оценките на професионалната среда. Установени и анализирани са и различията в преживяването на бърнаут, равнището на емоционалната интелигентност, копинг-стратегии и оценката на професионалната среда съобразно пола на изследваните лица, възраст, професионален опит, преподаване на ученици според образователната степен, на която се обучават (смятам, че в текста това е неточно отразено като курс на преподаване). Специални усилия са вложени и в проучването на влиянието на емоционалната интелигентност върху бърнаута, както и на влиянието ѝ върху избора на копинг-стратегии. В края е предложено обобщение на резултатите и са формулирани конкретни изводи за практиката. С оглед подобряването на настоящата разработка бих искала да препоръчам още малко да се задълбочи и обогати психологическата интерпретация на регистрираните факти и очертаните закономерности.

III. Научни приноси в дисертационния труд

По отношение на научните приноси може да се отбележи, че те са посочени коректно, но и твърде пестеливо, а си струва да се разгърнат в много по-голяма степен. Това, което може да се добави към тях, е свързано с темата на дисертацията. Този избор заслужава адмирации, защото не само допълнително осветлява и научно задълбочава изследванията на бърнаута, емоционалната интелигентност и копинг-стратегии в български условия, но и задава специфичната авторска гледна точка за проявите на тези феномени при упражняването на учителската професия, която традиционно е от голям обществен и научен интерес. Цялата теоретико-приложна работа, извършена в рамките на дисертационния труд, е успешно осъществена по силата на професионалните знания и научноизследователските умения на авторката да адаптира и валидизира конкретни инструменти за целите на самостоятелно проведените от нея изследвания, както и емпирично да верифицира, научно да интерпретира и да обобщи получените резултати.

Другият новаторски момент е свързан с факта, че проучването на тези съпътстващи учителската професия феномени, е направено през призмата на

салутогенната перспектива. По този начин специално е подчертана огромната важност на грижата за психичното здраве в сферата на съвременните помагачи професии, където попадат и учителите. Това на практика означава комплексно изучаване на особеностите в развитието на човешката личност при задължително съобразяване с динамиката и непредсказуемостта на социалните събития (подходящ пример в случая е възникналата пандемия Ковид-19 и отражението ѝ върху работата на учителите). Със сигурност публикуваните на страниците на дисертацията резултати допълнително обогатяват натрупаното до момента научно познание по тази тема. Те могат също така да бъдат от непосредствена полза за специалистите в сферата на образованието, както и във връзка с изменения на социално-образователни политики по посока на подобряване не само на условията на труд, но и на психичното здраве на учителите.

IV. Заключение

В заключение считам, че дисертационният труд на тема *„Бърнаут, емоционална интелигентност и копинг стратегии при учители“* отговаря на законовите и научните изисквания за такъв тип разработки и въз основа на посочените по-горе факти, предлагам на Уважаемото научно жури да присъди ОНС „Доктор“ на Кристина Костадинова Стоянова в област на висше образование – 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление – 3.2. Психология, научна специалност – Педагогическа и възрастова психология.

21.04.2020 г.....Изготвил становището (проф. дпсн Й. Янкулова): .....